

ZBIGNIEW DOMOSŁAWSKI

Więzi medyczne Dolnego Śląska z Poznaniem i Wielkopolską w XIX stuleciu

Medical Links between Lower Silesia and Poznań and Greater Poland in Nineteenth Century

Streszczenie

Wielowiekowe tradycje i powiązania pomiędzy Wrocławem a Wielkopolską mają swoją dokumentację. Więzi te nasiliły się zwłaszcza w XIX stuleciu. Szczególną rolę w ich ożywieniu odegrał J.E. Purkynje. W najpłodniejszym okresie swego życia był on kierownikiem Zakładu Fizjologii na ówczesnym Wydziale Lekarskim Uniwersytetu Wrocławskiego (1825–1850). W monumentalnym dziele *Opera omnia*, w tomie szóstym zwanym wrocławskim, Polak Bogusław Palicki figuruje jako autor rozprawy doktorskiej p.t. *De musculari cordis structura*. Purkynje współpracował też z „Poznańskim Tygodnikiem Literackim” i przebywał wielokrotnie w Poznaniu i Lesznie.

Słowa kluczowe: Jan Ewangelista Purkynje, Bogusław Palicki, historia medycyny w Polsce

Summary

Long cultural traditions of contacts between Wrocław and Great Poland have been documented. Those contacts were especially intense in the 19th century. J.E. Purkynje played a prominent role in the revival of those links. In the most creative period of his life (1825–1850) he was the Head of Physiology Department at Wrocław University. In the monumental work *Opera Omnia*, in the sixth volume, the so-called Wrocław volume, a Pole — Bogusław Palicki is noted as the author of doctor's dissertation *De musculari cordis structura* (Of the Muscular Structure of the Heart). Purkynje co-operated with “Poznański Tygodnik Literacki” (Poznań Literary Weekly) and stayed in Poznań and Leszno many times.

Key words: Jan Ewangelista Purkynje, Bogusław Palicki, Polish history of medicine

Kontakty gospodarcze, handlowe, a także medyczne pomiędzy Dolnym Śląskiem a Poznaniem i Wielkopolską datują się od stuleci. Uległy one intensyfikacji szczególnie w XIX stuleciu, a sprzyjał temu nie tylko żywiłowy rozwój nauk — głównie przyrodniczych z medycyną na czele — ale również fakt, że Śląsk i Wielkopolska znajdowały się w jednym organizmie cesarstwa pruskiego.

Polacy pochodzący zarówno z samego Poznania, jak i całej Wielkopolski nie mieli możliwości studiowania na własnym terenie, gdyż okupacyjne władze pruskie nie wyrażały zgody na otwarcie polskiego uniwersytetu

w Poznaniu¹. Polacy szczególnie upodobili sobie Uniwersytet we Wrocławiu utworzony w 1811 roku, z pięcioma wydziałami, w tym również z Wydziałem Lekarskim².

¹ S. Brzozowski: *Polskie studia lekarskie na Uniwersytecie Wrocławskim 1811–1963*, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki”, XIX, 3, s. 539–545; Z. Domosławski: *Doktoraty Wrocławskiej Szkoły Fizjologicznej Jana Ewangelisty Purkyniego*, Arch.Hist.Fil.Med., 1987, 50, s. 435–444; Z. Domosławski: *Kardiologiczna rozprawa Bogusława Palickiego ucznia Purkyniego*, Warszawa–Wrocław 1975, s. 1–61.

² S. Brzozowski: *op. cit.*; S. Konopka: *Jan Ewangelista Purkynje wśród młodzieży i wśród lekarzy polskich*, Arch.Hist.Med., 1960,

Medycyna w tym czasie uwalniała się od szeregu obciążeń naniesionych tradycjami, a w szczególności od apriorycznych jednostronnych doktryn, zarówno w teorii, jak i w praktykowanej ślepej empirii (*coecus empirismus*), opierając się na sprawdzianach laboratoryjnych, doświadczeniach i wiwisekcjach. Warto dodać, że w tworzeniu podstaw nowoczesnej myśli lekarskiej istotną rolę odegrały postępy fizjologii³.

Powiązania medyczne Wielkopolski i Wrocławia uległy szczególnej intensyfikacji w pierwszej połowie XIX wieku, gdy Katedrą Fizjologii kierował światowej sławy uczony czeski — Jan Ewangelista Purkynie (Jan Evangelista Purkyně)⁴, wielki przyjaciel młodzieży polskiej, wśród której przeważała młodzież z Wielkopolski.

Purkynie to jeden z koryfeuszy nie tylko czeskiej, ale i światowej kultury, zwłaszcza medycznej, niezwykle bogata osobowość, którą można by obdarzyć kilka życiorysów. Najpłodniejszy okres jego działalności przypada na lata pracy i pobytu we Wrocławiu (1823–1850), gdzie stworzył i prowadził jeden z pierwszych w Europie zakładów fizjologii eksperymentalnej⁵. Spośród ukazujących się w Pradze już od roku 1938 jego dzieł, w monumentalnym wydawnictwie *Opera omnia*, które aktualnie może poszczycić się już trzynastym tomem — tom VI (zwany też tomem wrocławskim) obejmuje prace 14. doktorantów Purkyniego⁶.

Wśród owych czternastu doktorantów znalazł się też Polak — Bogusław Palicki (1813–1868), autor rozprawy *De musculari cordis structura*⁷. Praca ta wyróżniała się perfekcją w badaniach makroskopowych budowy serca i była na owe czasy klasycznym podsumowaniem umiejętności preparatorskich w tym zakresie. Sam Palicki urodzony w Rogoźnie 10 sierpnia 1813 roku, na terenie

23, s. 62–70; J.W. Opatrny: *Jan Ewangelista Purkynie a Polacy*, [w:] *Katalog wystawy*, Wrocław 24.X–15.XI.1959, s. 37–38.

³ Z. Domosławski: *Purkyně's contribution to Cardiology*, [w:] *Jan Evangelista Purkyně in science and culture*, Ústav československých a světových dějin Československé akademie věd., Praha 1988, s. 705–711; J.E. Purkyně: *Opera Omnia tomu s VI. Dissertationes discipulorum J.E. Purkyně*. Auctoritatae Sectionis Purkynianae Academiae Scientiarum Cechoslovacaе — addenda curaverunt Vladislav Kruta et Zdenek Hornof, Státní zdravotnické nakladatelství, Praeae 1954, s. 5–843.

⁴ W języku polskim należy przyjąć pisownię Purkynie, uwarunkowaną historycznie, używaną jeszcze za życia Purkyniego, jako zgodną z duchem języka polskiego i przybliżającą też tę sylwetkę polskiemu czytelnikowi. (Wg aktualnego Słownika ortograficznego PWN poprawna jest forma Purkinie — przyp. red.).

⁵ L. Barg: *Sprawozdanie z II Międzynarodowego Sympozjum Purkyniego*, Arch.Hist.Med., 1965, 28, s. 171–174; S. Brzozowski: *op. cit.*; Z. Domosławski: *Doktoraty...*; J.E. Purkyně: *op. cit.*

⁶ J.E. Purkyně: *op. cit.*

⁷ Z. Domosławski: *Kardiologiczna*; B. Palicki: *De musculari cordis structura*, Vratislaviae typis M. Friedlaenderi 1839, s. 540.

ówczesnego Wielkiego Księstwa Poznańskiego, wstępując na studia lekarskie we Wrocławiu, był już zasłużonym obywatelem — za udział w powstaniu listopadowym został odznaczony Krzyżem Virtuti Militari, miał też za sobą pobyt w twierdzy pruskiej⁸. Był również jednym z założycieli Towarzystwa Literacko-Słowiańskiego we Wrocławiu, któremu patronował Purkynie. Palicki już po ukończeniu studiów znalazł się wśród inicjatorów Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk. Złotymi zgłoskami zapisał się w czasie swojej działalności w Kościanie. Zmarł w 55 roku życia, w roku 1868 w czasie epidemii tyfusu. W kościele farnym w Kościanie zachowała się tablica ku uczczeniu doktora Palickiego „żołnierza, lekarza, obywatela, opiekuna ubogich i chorych”. Jego imię nosi szpital w Kościanie.

Purkynie nie ograniczał się do zasadniczej działalności dydaktycznej i naukowej. Odegrał on szczególną rolę w dziejach wspomnianego Towarzystwa Literacko-Słowiańskiego na Uniwersytecie Wrocławskim jako jego założyciel i prezes. Członkami Towarzystwa w przeważającej części byli Wielkopolanie, najczęściej ci, którzy przed rozpoczęciem studiów byli uczniami gimnazjum poznańskiego — znanego ośrodka krzewienia kultury narodowej — a także brali udział w powstaniu listopadowym. Purkynie jeździł kilkakrotnie do Leszna, gdzie odkrył w byłej farze zabytki po Janie Amosie Komeńskim — dziś zaliczonym obok niego do najwybitniejszych przedstawicieli czeskiej kultury narodowej.

Purkynie sympatyzował z „Poznańskim Tygodnikiem Literackim” wydawanym przez Antoniego i Julię Woykowskich. Tygodnik był żywym, wszechobecnym i wszechstronnym informatorem o kulturalnym życiu całej historycznej Polski. Stanowił forum dla wielu autorów, którzy wyszli z kręgów Towarzystwa Literacko-Słowiańskiego Uniwersytetu Wrocławskiego⁹. Purkynie prowadził też ożywioną korespondencję z Wielkopolanami, której omówienie przekracza ramy tego zarysu.

Oddzielny rozdział powiązań Wielkopolski i Dolnego Śląska to korzystanie — szczególnie przez ziemiaństwo wielkopolskie — z leczenia w dolnośląskich uzdrowiskach, spośród których jednym z najbardziej ulubionych były Cieplice Śląskie koło Jeleniej Góry.

Godny podkreślenia jest fakt, że na polu medycyny Polacy i Niemcy — zarówno na Śląsku, jak i w Wielkopolsce — raczej współpracowali niż rywalizowali.

Po I wojnie światowej szereg lekarzy, absolwentów

⁸ Domosławski: *Doktoraty*; H. Florkowski: *Dr med. Bogusław Palicki*, „Pamiętniki Towarzystwa Miłośników Ziemi Kościańskiej”, Kościan 1972, s. 50–52.

⁹ K. Bross: *Jan Purkyně a Towarzystwo Literacko-Słowiańskie przy Uniwersytecie Wrocławskim*, „Medycyna Praktyczna” 1937, 11, s. 313–315; Jan W. Opatrny: *op. cit.*

Wydziału Lekarskiego Uniwersytetu Wrocławskiego — późniejszych członków Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk — podjęło trud organizowania leczenia na terenie Wielkopolski oraz inicjowało i współzakładało Wydział Lekarski Uniwersytetu w Poznaniu.

Mimo iż absolwenci Wydziału Lekarskiego Uniwersytetu Wrocławskiego nie mogli objąć żadnych placówek naukowych na terenie ówczesnego cesarstwa pruskiego, to jednak wynieśli zamiłowanie do pracy społeczno-naukowej, Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk zaś

stało się namiastką Wydziału Lekarskiego, który powstał dopiero w niepodległej Polsce. Należy podnieść, że Uniwersytet Wrocławski z niemieckim językiem wykładowym — a szczególnie Wydział Lekarski — wniósł trwały wkład zarówno do kultury medycznej Wielkopolski, jak i do skarbnicy naszej kultury narodowej.

Adres do korespondencji

ul. Zamenhofska 14/2
52-500 Jelenia Góra